

Kazak Halkının Kenesarı Kasımoğlu'nun Başkanlığında Ruslara Karşı Verdiği Milli Bağımsızlık Mücadelesi (1837-1847)

Tamara Ölçekçi*

Özet: Rus Çarlığı'nın XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Türkistan'a doğru ilerleyişi uzun ve aşamalı planların sonucudur. Ticari kolonilerin bölgeye girişinden sonra askeri hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. İşte bu dönemlerde Rus Çarlığı'nın Türkistan'ı ele geçirme siyaseti, Kazak bozkırlarına Rusya'nın kendi idari yapısını direktmesi ve Kazak Hanlığı'nın kaldırılması yerli halkın Rus sömürücülerine karşı memnuniyetsizliğinin artmasına neden olmuştur. Bu çalışma, Kazak halkının Kenesarı Han'ın liderliği altında Çarlık Rusya'ya karşı verdiği bağımsızlık savaşını, Kenesarı'nın Rus yönetimine başkaldırısı, ortaya koyduğu siyaseti, uyguladığı reformları ve vatani için uğraşısını incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Kenesarı'yı ortadan kaldırmaya yönelik Rus politikasının arka planı anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Kazak, Büyük, Orta ve Küçük Cüz, Rus Çarlığı, Kenesarı Han, Hokand Hanlığı.

Giriş

1830-1840'larda Kazakistan'da meşhur Ablay Han'ın¹ torunu Kenesarı Kasımoğlu liderliği altında büyük milli mücadele patlak verdi. Kenesarı'nın Rus işgaline karşı verilen savaşı araştırmacıların ilgisini bir buçuk asırdır çekmektedir. Kazak tarihçileri, tüm Kazak topraklarını kapsayan 1837-1847 yıllarındaki milli bağımsızlık hareketi hakkında "Bütün Kazak halkının Rus işgaline karşı mücadelesi" (İstoriya Kazahstana 1993:203) şeklinde doğru bir tespitle bulunmuşlardır.

Kazak halkı 1837-1847'deki milli bağımsızlık mücadelesini milli bir gurur ile anar. Kazakistan Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte halkın yükselen milli şuuru sayesinde, günümüzde pek çok tarihçi Kenesarı Kasımoğlu hakkındaki tarihi gerçeği ortaya çıkaran eserler vermekteler. Böylece "Kazak Türklerinin Şeyh Şamili" adını alan Kenesarı Han hak ettiği değeri almaya başladı. 21 Eylül 2002 yılında Kökşetau'da Han Kenesarı'nın 200. doğum yılı törenlerle kutlandı. Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev bu münasebetle yaptığı konuşmasında, Kenesarı'nın Kazak tarihindeki özel yerini vurgulamıştır. Hayatının yirmiyeye yakın yılını Çarlık Rus-

*Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü / ANKARA
tamaraolcekci@gmail.com

ya'ya karşı yorucu savaşa adayan Kenesari'nın Kazakların milli şuuruna tesiri, XIX. yüzyılda gerçekleşen diğer bağımsızlık hareketlerinin tesiri ile kıyaslanamayacak ölçüde büyüktür. Kazakların son hanı Kenesari Kenesari, 1841-1845 yıllarında Rus hükümetine karşı savaşının zirvesini yaşamış ve onları ciddi sıkıntıya sokmuştur. Han, Rusların kalelerine saldırmış ve Kazakların üç cüzünün mensuplarını bir araya getirmeyi başarmış bir komutan, siyasetçi ve diplomattı.

Çarlık döneminde Kenesari'ya "isyancı" damgası vurulmuş, Sovyet döneminde ise Kenesari'nın ismi Sovyet ideolojisi tarafından yasaklanmıştı. Kasım oğlu Kenesari'nın XIX. yüzyılın otuzlu-kırklı yıllarında zirve noktasındaki Rus çarlığının sömürü hareketlerine ve bürokratik-ticari ilişkilerine karşı koyan isyan hareketlerini araştırmak şiddetli cezalara çarptırılmak için bir sebepti. Çünkü bu durum sözde "Kazak ve Rus halklarının dostluğu"na ters düşüyordu. Parlak bir örnek, şiddetli cezaya çaptırılanlardan birisi olan Kazak bilim adamı ve tarihçisi E. B. Bekmahanov'du. Kazak tarihçisi, E. Bekmahanov-Ablay Han'ın yedinci kuşağından. Bekmahanov'a, 'XIX. Yüzyılın 20-40'lı Yıllarında Kazakistan'adlı eserinde (Bekmahanov, 1948), Han Kenesari'nın hareketini feodal ve monarşistlerin isyanı yerine, daha gerçekçi yaklaşarak, milli bağımsızlık hareketi diye adlandırmasından dolayı "burjuva milliyetçisi" damgası vurulmuştur. Bilim adamı olarak aldığı tüm unvanları elinden almış, hayatı hapis ve sıkıntılarla son bulmuştur (Pravda 1950; Voprosi İstorii 1966). Buna benzer örneklerin çokluğundan dolayı Sovyetler Birliği döneminde tarihçiler zikredilen dönem hakkında araştırma yapmaya cesaret edememişlerdir (Kırgızistan Madaniyatı 1990).

Sovyet tarihinde, 1930'lu yıllardan 1990'lara kadar, Kenesari Kasımoğlu'nun 1830-1840'lı yıllardaki bağımsızlık hareketleri; "Kenesari Kasımov'un hareketi Kazakistan'ı Rusya'dan bölmeye yönelik ve orta asırlardaki hanlık düzenini tekrar hakim kılabilmek için bir ümit, ataerkil-feodal yapıyı yeniden diriltmek için atılan bir adım, Kazak halkını geriye götüren bir reaksiyon ve feodal-monarşik bir isyan hareketi" (Şoinbayev 1982: 165) şeklinde açıklanmaktadır. Bu değerlendirme, Sovyet yıllarındaki resmi siyasetin esaretinden kurtulamayan tarih ilminin "ideolojik" anlayışına uygun düşmektedir.

Çalışmamız, Kazak halkının sömürgeci Ruslara karşı verdiği bağımsızlık savaşı, 1840'lı yıllarda Ablay Han'ın torunu Kasımoğlu Kenesari ve Nevruzbay'ın yaşadıkları devir, Rus Çarlığı'nın Türkistan'ı ele geçirme siyasetine karşı verdikleri mücadele, Kenesari'nın Rus yönetimine başkaldırısı, ortaya koyduğu siyaset ve vatani için uğraşısı hakkında olacaktır.

İsyanın Sebepleri

XVI. yüzyıl, Rus İmparatorluğunun Kazan, Astarhan ve Sibir Hanlıklarını işgal etmesiyle yeni topraklar kazandığı dönem olarak bilinmektedir. Çarlığın tarihteki bu sayfaları 'kendinden olmayan, başka halkları' vahşice öldürme

ve yok etme ile devam etmiştir. Rus ticareti geliştikçe, Çarlık yönetimi bu sefer Orta Asya Türk Hanlıklarına göz dikmiştir. Rusya; Çin, Hindistan ve Orta Asya ile ticaret yapmak için önemli ticari yolları eline geçirmesi gerekmektedir. Orta Asya'ya giden ticari yol Kazak bozkırlarından geçmekteydi. Yani Kazak bozkırlarının hakimiyet altına alınması gerekmektedir. Böylece 1715'lerden itibaren Çarlık hükümeti Kazakistan'a yönelik ilk adımları atmaya başlamıştır. Rus askeri birlikleri Kazak topraklarında ilerleyerek buralarda kalıcı olabilmek için kale inşasına başladılar. 1750'lere geldiğinde Kazak bozkırları Rus kaleleriyle dolup taşmıştı. Ayrıca bu kalelerin etrafında Rusya'nın iç kısımlarından getirilen Rus köylüleri yerleştirilmekteydi. XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarında Kazak toprakları ve halkı da, söz konusu Rus faaliyetleri sonucu yavaş ve aşamalı olarak Rusya'nın etkisi altına girmeye başlamıştı.

XIX. yüzyılın başlarında Çarlık Hükümetinin Kazakların üzerindeki iktidarını sağlamlaştırma politikası daha net görülmeye başlandı. Kazakistan'da Rusların ilerleme politikası üç yönde yürütüldü: Birinci yol, savaş hatları kurma ve bozkırın derinliklerine doğru açılma şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu yolla, savaş hatlarının etrafında askeri, sivil yerleşim yerleri ve genel olarak Rus Kozaklarının stanitsaları² kurulmaya başlanmıştır. Bu durum, Rusların bölgede askeri ve sivil sömürsünün uygulamaya konulması olarak da ifade edilebilir. İkinci yol, hat üzerindeki Kırgızlar (Kazaklar)³ üzerinde kendi idare sistemini kurmak olmuştur. Üçüncü yol ise, Türkistan'a doğru bozkırda ilerleyerek Kazak göçebelerinin Çarlık Hükümetinin ulaşamayacağı yerlere kaçıp gitme şansını yok etmek amacıyla çembere alınmasıdır. Bu süreç 1860'larda sona erecektir.

Rus yönetimi, ilk başlarda Kazak hanlarının hakimiyetlerini sürdürmelerine müsaade etmiştir. Ancak 1820'lerde Çarlık Rusya'sı sömürü politikasında başarılı adımlar atmış ve Kazak Cüzlerinin⁴ bir han altında birleşmesine karşı çıkmıştır (Zimanov 1960:147). Bu sebeple, Boy birleşmesine karşı bölgesel birleşme prensibini uygulamaya başladılar. Çarlık ilk adımına Orta Cüz'den başladı. Orta Cüz'ün Kazaklarının kendi kendine yönetim ve idaresini Rus hükümeti 1822'de⁵ lağvetmiş bulunuyordu. 1822 yılında yürürlüğe giren Speranskiy'in "Sibirya Kırgızları Hakkında Tüzüğü" gereği bozkırdaki yönetim yapısı tamamen değişmiştir (Cirençin 1996: 12). Bu idari sisteme uygun olarak Kazak yerleşim yerleri okrug'lara,⁶ volost'lara⁷ ve köylere bölünmüştür. 10-12 köy (50'den 70'e kadar çadırdan oluşan) bir volosttu, 10-15 volost ise bir okrug meydana getirmekteydi. Rus hükümeti ağa sultanlara⁸ idari yönetim hakkını şimdilik tanımışlardı. Bunun karşılığında ağa sultanların Rus hükümetinin pozisyonunu sağlamlaştırmaları gerekmektedir. Okrugların başında ağa sultanlar, volostların başında volost sultanları, köylerin başında ise köy starşinaları (başkanları) bulunmaktaydı. Yargı işleriyle uğraşan biylerin birçok görevini Rus hükümeti elinden almış bulunuyordu.

1830'larda Karkaralı (Bukey Hanın idari bölgesi) ve Kökşetau (Uali Hanın idari bölgesi) okruğ'larının ortaya çıkması Çarlığın Kazak topraklarında ilerlemesinin başlangıcı olmuştur. İstihkam ve kale yapmak ve Rusları yerleştirmek için toprak gasbetme faaliyetini, Kazakların Kökşetau gibi en güzel ve en mümbit yerlerinde tatbik etmekle işe başladılar. Kale yapımı amacıyla 1835'te Kazakların 10.000 verstkare⁹ toprağına el koydular (Hayit 1975: 182). Bu, Kazakların İşim ve Tobol vadisinde en iyi otlak yerlerini kaybetmeleri anlamına gelmekteydi. Böylece Volga, Ural ve Hazar ötesi bozkırlarda göçebelik sürdüren Kazak boyları her taraftan Rus köyleri, Rus Kozakları ve kaleleri ile kuşatılmış duruma geldi (Asfendiyarov 1998: 157). Kazak göçebe halkının bir yerden ikinci yere göç etmesi yasak hale gelmeye başlamıştır. Ruslar, Kazakların verimli topraklarına el koyup, kaleler inşa ettikçe toprakları azalan yerli halkın durumu ağırlaşmaya başladı. Kale yapımında Kazaklardan deve, at vs. gibi ulaşım hayvanlarını alan Ruslar bunları geri vermeyi düşünmüyorlardı.

Rus şovenistlerin mesajı "başını eğ, eğmezsen mecbur ederiz" yönündeydi. Çarlığın sömürü politikası kont Nesselrode'nin I. Nikolay'a yazdığı mektupta net bir şekilde anlaşılmaktadır. Mektupta, Nesselrode "hükümetinin buğday ekmek için verimli toprakları elde etmesi gerektiği, bundan dolayı bu toprakları göçebe Kazaklardan temizlemenin şart olduğu"nu (Sbornik Dokumentov 1996: 121).belirtmişti. Bu dönemdeki yapılan yazışmalar mevcut durumu en iyi şekilde göstermektedir. (Sbornik Dokumentov 1996: 165). Rusya imparatorluğunun gerçek niyeti sürekli saldırılar ile Kazakları vatanlarından susuz ve verimsiz topraklara sürüp çıkarmaktı. Göl, nehir gibi hayvanlara su verilecek yerlere dahi Rus nöbetçiler getirilmişti. Haklarına tecavüz edilen halkın tek bir yolu kalmıştı: Silaha sarılarak mücadele etmek.

Kenesarı'nın Rus yönetimine karşı giriştiği isyan hareketi, Rus İmparatorluğunun, yeni topraklar ele geçirme ve yeni halkları sömürme faaliyetlerine karşı koyma fikrinde yatmaktadır. Kenesarı'nın liderliği altındaki milli bağımsızlık savaşı Rusya ile Kazakistan'ın çıkarlarının birbirine ters düştüğünü dışarıya yansıtmıştır. Şöyle ki; Rusya imparatorluğu, doğal kaynakları zengin olan büyük toprağı ele geçirme ve böylece piyasasına ciddi sürüm sağlama peşindeydi. Diğer taraftan Kazaklar vatan topraklarını sömürü işgaline karşı savunma gayretindeydi.

İsyanın Başlaması

Kazak halkının bağımsızlık savaşı Kenesarı'dan çok önce başlamıştı. Üç Cüzün hanlarının Kazak halkını Rusya'nın sömürü siyasetine karşı korumak amacıyla yürüttükleri çeşitli faaliyetler ile Rus iktidarına karşı isyanlar başlamıştı. Bu dönem, milliyetçi simaların ortaya çıkması ve halkın iştiraki ile şekillendi ve "Ayaklanmalar Devri" (Hayit 1975: 179) olarak kabul edildi. Bu faaliyetlerin sebebi, Rus hakimiyetinin tatbik ettiği metotlar ve halkın yabancı müstevlilere karşı doğal tepkisi idi. İlk faaliyetlerden biri, 1785-1797 yılların-

da Sırım Bahadır'ın önderliğinde Küçük Cüz'deki silahlı ayaklanmadır. On dan sonra da, Sultan Arıngazi (1816-1821), İsatay Tayman, Mahambet Utemis (1836-1837) ve Colaman Tilenci¹⁰ önderliğinde halk isyanları baş göstermiştir. Rusların İsatay Tayman'ın ayaklanmasını bastırdıktan sonra, Sultan Kenesari Kasımoğlu'nun 1837'de başlattığı büyük ve son ayaklanmalara karşı harekete geçmeleri gerekiyordu. Çünkü mücadelenin başına Sultan Kenesari geçti. Ablay Han'ın neslinden onun Kalmak asıllı eşinden doğan Kasım Han'ın oğlu Kenesari'nin hanlık ettiği dönem işte böyle zor bir döneme denk gelmiştir. 1802-1847 yıllarında yaşayan ve 1841-1847 yıllarında Kazak halkının son hanı olan Sultan Kenesari Kasımoğlu çok girift ve zıtlıklarla dolu bir siyaset yürütmüştür. Milli mücadelenin başına babası Kasım Han ve abisi Sarcan öldükten sonra geçen Kenesari (Togan 1981: 314), 1820-1830'lu yıllardaki başkaldırlardan kendine ders çıkarmış ve birbirinden ayrı isyanların sonuç getirmeyeceği kanaatine varmıştır.

Kenesari Kasımoğlu'nun direniş birlikleri, kendisine bağlı bulunan birlikler ve M. N. Speranski'nin 1822 yılındaki reformlarından memnun olmayarak kendisine katılan Kazak beyleri ve askerlerinden oluşmuştur (Kasimbayev 2002: 45). Kenesari'nin 6000 at ve 2000'den fazla koyun, çok miktarda altın ve gümüş, halılar, kilimler ve değerli derileri, birçok değerli eşyalarla yüklü develer ve tabi olan binlerce köle (Tölöngüt) askeri de bulunmaktaydı. Kenesari'nin komutası altında savaşanların sayısı bazen 20 bine kadar ulaşıyordu ve bu orduda Kazakların Üç Cüz'ünün de mensupları bulunmaktaydı (Bekmahanov 1992: 169-170).

Kenesari; Argın, Kıpçak, Kerey, Tortkara, Baganalı, Tama, Tabın gibi esas Kazak boylarını birlikte savaşmaya çekmeyi başarabilmiştir. Kenesari Han, Kazak boylarını muhtelif yöntemlerle bir araya getirmeye çalışmıştır. Kimi boyları ikna yoluyla kendisine bağlarken; kimi boyları da tehdit yoluyla emri altına almıştır. Çünkü bahsettiğimiz daha önceki bağımsızlık isyanları birbirinden ayrı ve dağınıktı. Kazak Cüz'lerinin batırları (bahadırları) Ağıbay, İman, Basıgara, Buharbay, Bugıbay, Cekebatır, Bayseit, Suranşı ve Saurık Kenesari'nin bayrağı altında büyük zaferler kazanmıştır. Han Kenesari'nin kız kardeşi Bopay'ı da unutmamak gerekir. Bopay hanım kocasının itirazına rağmen altı oğlu ile abisi Kenesari'ya savaşmak için katılmıştır. Rus hizmetinde bulunan sultan ve beylerin bir kısmının da Kenesari'dan korktuğu için isyana katıldığı durumlar mevcuttur.

Kenesari'nin bağımsızlık hareketi 1837-1847 yıllarına gelmektedir. Hareketin ilk yıllarında Kazak bozkırlarında ticari merkezleri olan Rusya'nın kalelerine saldırılar düzenlenmiştir. Kenesari Han olana kadar kardeşleri Sarcan, Esengeldi ve Nevruzbay Batır ile 1837 yılının Kasım ayında Aktau'daki Rus kalelerine saldırı düzenleyerek onlara karşı mücadeleyi başlatmıştır. Kenesari mücadelenin başına geçtikten sonra, 1837'de sınır bölük komutanı Çirikov'un komutası altındaki bölükler yok edilmiştir. İsyancılar 1838 yılının

Mayıs ayında Akmolla'daki Rus kalesini kuşatmış ve yakmıştır. Kenesarı kuvvetleri 1838 sonbaharında Kökşetau Rus kalelerine saldırılar düzenlemiştir. Hatta Petropavlovski'ye kadar uzanabilmiştir. Rus hükümetinin 300 Rus Kozaklarından¹¹ oluşan küçük askeri birlik ile isyanı bastırma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Çünkü başkaldıranlar disiplinli bir şekilde organize olmuştu ve komutanları tecrübeliydi. Ancak Rus hükümetinin Ulu-Tau, Kökşetau ve Atbasar bölgesinde yeni İşim hattını kurmaya başlamasıyla birlikte Kenesarı kışlak yerlerini kaybetmiştir. Ruslar, isyancılara karşı Sibiryaya Rus Kozak birliklerini ileri sürünce, Kenesarı, Küçük Cüz'ün bulunduğu Turgay bölgesine çekilmek zorunda kalmıştır.

Kenesarı'nın Çarlık güçlerine askeri birlikleriyle saldırırken kullandığı taktik, beklenmedik anda saldırı ve atlı birliklerle son vuruşu yaparak hızla geri çekilme şeklinde idi. Bunun için de Çarlık askerleri Kenesarı'nın birliklerine "cezalandırma müfrezesi" ve "yakalanmayanlar" gibi isimler koymuşlardır (Asfendiyarov 1998: 164). Gerçekten de Kenesarı hareketi ilk 3-4 sene içerisinde Rus hükümetinin tüm çabalarına rağmen yakalanmamıştır. Geniş bozkırda sürekli düşmanı takip etmek Rus ordusuna ağır maliyetler getiriyordu. Orenburg Valisi V. A. Perovskiy'in taraftarları bunu şöyle dile getirmişlerdir: "Maddi kayıp çok büyük, çünkü sadece bir askeri sevkiyat için 5 binden 8 bine kadar ruble gerekiyor. Bunlar askerlere maaş, onlara at sağlama ve topların hazır halde olması için masraflar vs" (Sbornik Materialov 1914: 78-80). Düşmanları bile Kenesarı için "akılca dedesi Ablay Handan geri, karakterinin enerjisi açısından dedesi ve babası Kasım Hanı geçen Kenesarı tüm bozkırda tanınmış hale geldi" diye açıkça gerçeği dile getirmişlerdir. Örneğin, Orenburg sınır komisyonu başkanı Ladıçenskiy: "Kenesarı sadece talan peşinde koşan ve bunun hesabından geçinen sıradan bir hayduttan çok yüksek durumdadır. O, bozkırda ortaya çıkan ve hükümetin azıcık çabasından sonra iz bırakmadan kaybolan insanlardan değildir. O, böyle gelip geçici insanlardan nesli, amacı ve yetenekleri açısından üstündür. Bu nedenle de onu hafife almamak gerekir" (Steblin- Kamenskaya 1942: 247) demiştir.

Kenesarı'nın askeri birlikleri, 1839 yılının yaz aylarından başlayarak Rus hakimiyetinin güçlenmesini engellemek ve üstünlüğü ele geçirmek için surlar ve engeller kurarak mücadele etmişlerdir. Kenesarı birlikleri, Sibiryaya hattında Troitsk yönünde Taşkent'e gitmek amacıyla kervan yolunun kontrolünü ellerinde tutmaktaydı ve bunlar geçen kervanlardan vergi alıyordu. 1840'ta artık Taşkent ile güney Sibiryaya ticaret yolu Kenesarı'nın kontrolü altında bulunuyordu (Hayit 1975: 183). Kenesarı'nın bu başarısı, Rusya'nın Orta Asya ile olan ticaretini sağlayan bu yolun kapanma riskini doğurdu. Bunun üzerine, Ruslar bu sefer harekâta Orenburg ve güney Sibiryaya istikametinden geçtiler. Çarlık idaresi bu kadar büyük öneme sahip olan bir hattın Kazak konar-göçerlerinin elinde olmasına tahammül edemeyip stratejik önem taşıyan bu yolu ele geçirmek için büyük bir askeri harekâta başlamıştır.

Kenesarı, 1841 yılında önceki saldırılarının yönünü değiştirerek kendilerine tabi Altay, Toga, Kirey, Uvak uruklarından 40.000 aile ile Çu havzasına göç etti ve ardından Hokand Hanlığı'na yöneldi. Sır Derya boyunca onlara bağlı olan Cölök, Ak-Meşcit, Canı-Korgon ve Tursunbay kalelerini ele geçirdi. Hokand Hanlığı'nın birkaç kalesini ele geçirince başkaldıranlar moral buldular.

Reformları

Kenesarı 1841 yılında Han ilan edildikten sonra, milli mücadeleyi sürdürmek ve güçlendirmek amacıyla çeşitli idari, adli ve askeri reformları gerçekleştirdi. Öncelikle, Han Kenesarı'nın altında yakın silah arkadaşlarından oluşan "Danışma Kurulu" oluşturuldu. Kurul'da son kararı verme hakkı Han'a aitti. Daha sonra vergi toplama, askeri meseleler ve diplomatik yazışmalar için de başkanlıklar oluşturuldu. Bu yeni sistemde; örneğin, vergi memurlarından topladıkları parayı zimmetlerine geçirenler veya hata yapanlar ağır cezalara çarptırılıyordu. Bu memurlar, tüm göçebe Kazaklardan "zekat", çiftçilikle uğraşanlardan "uşur" vergisi almaktaydı. Ayrıca, boylarda Han'ın emirlerinin yerine getirilmesini kontrol etmek üzere casaul¹² adlı özel yardımcılar belirleterek bunlar boylara tayin edildi. Yargı görevi de Kenesarı'nın izniyle biyler¹³ tarafından yürütülmekteydi. Kenesarı, hangi sosyal tabakaya ait olursa olsun, özel nitelikleri olan insanların yönetime katılması için onları teşvik etmiştir.

Kenesarı, savaşçılara ekmek sağlamak için Kazakların ziraatla uğraşmalarını teşvik ediyordu. Çünkü Çarlık hükümeti isyancılara buğday gönderilmesini yasaklayıp ekmeğe el koymakta, kervanları sıkı bir şekilde kontrol etmekte ve isyancılara ekmek götürülen tüccarları sert cezalara çaptırmaktaydı.

Kenesarı'nın ilk başlarda kervanları yağmalamaya dayanan ticari politikası zamanla değişime uğramıştı. Kervanların sürekli ve düzgün para getirdiğini gören Han, onların yağmalanmasından vazgeçmiştir. Hatta kervan ticaretini geliştirmek amacıyla Kenesarı bazen kervanbaşını huzuruna davet ederdi.

Kenesarı, kurduğu hanlıkta iktidarın merkezileşmesi taraftarıydı. Bu yüzden de sözü geçerli ve tesirli boy beylerinin birbirine düşmemelerini önlemeye çalışıyordu. Yağma ve talanı yasaklamıştı ve boylar arası çarpışmaların suçlularını cezalandırmaktaydı. Çünkü Kazakların kendi aralarında çarpışmaları ancak Rusların işine yaramaktaydı.

Kenesarı düzenli ordu kurma teşebbüsünde de bulunmuştur. O, kaçak asker ve subaylardan Rus savaş taktiklerinin temelini benimsemiştir. Askerlerini eski Türk usulüne göre onluk, yüzlük ve binliklere ayırarak bunların başına Askeri Kurul'un üyeleri olan tanınmış yüzbaşı ve binbaşılar atamıştır. Hanın ordusu bozkırda uzun süren savaşlara uyum sağlayabilecek şekilde düzenlenmişti. En önemlisi de, Hanın kısa sürede asker toplayabilmesine imkan sağlayan ordudaki sıkı disiplin idi. Disiplini bozanlar ağır bir şekilde cezalandırılmaktaydı. Hatta ölüm cezası dahi uygulanmaktaydı. Bütün bu yaptırımlar dolayısıyla askerler disiplini bozmamak için büyük özen gösteriyorlardı.

Ayrıca Han savaşta başarı gösteren askerleri nişan ve madalya ile ödüllendirme sistemini ilk kez hayata geçirmiştir. Bunlara ilaveten Kenesarı, ajanlarından edindiği istihbaratı dikkatlice değerlendirmekteydi. Bu istihbarat sayesinde Rus birliklerinin hareketini önceden öğrenen Han, insan kaybından kurtulmuş oluyordu.

Kenesarı'nın askeri birliklerinde kaçak Ruslar, Rusya'da sürgünde bulunan Polonyalılar, Başkurtlar, Özbekler, Kırgızlar, Kara Kalpaklar ve Türkmenler bulunmaktaydı (Saray 1993: 39). Bunlardan Başkurt ve Ruslar top hazırlamakla görevliydi. Han, Hokand'la savaşırken isyancıların tarafına geçen yedi Hiveli usta Kenesarı için silah ve top hazırlamışlardır (Togan 1981: 317). İsmi belli olmayan Rus askeri birlikleri kaçaklarından biri Kenesarı'nın danışmanlığını yapmıştır. Rus askeri Nikolay Gubin, Nevruzbay'ın danışmanıydı. Mankin ve Bedaşev adlı askerler isyancıların bölük komutanlığı görevine getirilmiştir. Tatar asıllı âlim Yagudin ise "Askeri Kurul"a girmiştir.

Kenesarı, Hive Hanlığı ve Buhara Emirliği ile diplomatik ilişkilerine önem veriyordu.¹⁴ Hive Hanlığı ile ticari faaliyetler sürdürülmekte, Buhara ve Hive'den Kazak savaşçılarına barut ve top temin edilmekteydi.

Sonuç olarak Kenesarı, Kazak devletini yeniden oluşturma ve Rus işgaline karşı savaşmak gayretiyle reformları meydana getirmiştir. Reformlarında eskiden kullanılan Türk geleneklerini yeniden canlandırmış ve kendinde de yenilikler eklemiştir. Örneğin, askerleri nişan ve madalya ile ödüllendirme, farklı sosyal tabakadaki insanları yönetime katma, Kazak halkını çiftçilikle geçinmeye teşvik etme vs.

Han, Rus hükümeti ile olan problemi barış yollarıyla halletmeye çalışmış ve kendisini Kazakistan'ın Hanı olarak kabul etmesini istemişti. Ama arkasında silahlı ordusu olan Rus yöneticileri, aynı masaya oturup konuşmayı bile kendilerine layık görmemiştir.

İsyanın özellikleri

Kenesarı Hanın mücadelesinin bir özelliği de, Rusların hakimiyetini tanıyan Kazak sultanlarına da saldırarak kendine tabi hale getirmesidir. Çünkü Rus yöneticileri Rusya'ya zahiren bağlı sultan, biy ve starşinalara dayanıyordu. Bunların dışında kendi çıkarları uğruna Rus sömürgecilerle birlik olan bir kısım Kazak yönetici grubu Kenesarı'ya karşı çıktılar. Bundan dolayı, daha savaşın başında Kazak asilleri iki zıt gruba ayrılmıştır: Rus sömürgeciliğine isyan edenler ve Rus sömürü politikasını destekleyenler. Rusları destekleyenlerin başlıcaları Akmolla bölgesinin sultanı Kudaymendi, Küçük Cüz'ün sultan-başkanları Ahmed ve Muhammed Cantorinler, Aysuvakov sultanları ve hatta Kenesarı'nın akrabaları ve diğerleri. Rusya imparatorluğu gibi güçlü bir düşmana karşı bağımsızlık savaşının parçalanmaması için, Ruslarla ittifak eden sultan ve biyleri Kenesarı sert bir şekilde cezalandırmıştır (Dobromislov 1902: 359). Bu da savaş ve kendi döneminin getirdiği mecburiyetlerinden

kaynaklanmaktaydı. Fakat Han Kenesari'nin ittifak yapan ya da yapmayan, suçlu ya da suçsuz ayırt etmeden Kazak köylerini hırpaladığı da acı bir gerçek ve konunun haklı olarak eleştirilen diğer bir yönüdür.

Kenesari gerilla savaşlarıyla Ruslara 1845'e kadar dayanmıştır. Bağımsızlık savaşının zirvesi 1841-1845'li yıllara denk gelmektedir.

1841 yılında Kenesari, Orta Cüz'e Han olarak getirildiğinde onun hanlık unvanını ve hakimiyetini tanımayan Rusya 1844'de temsilci olarak memur Dolgov ile teğmen Gern'i Kenesari'ya 'teslim ol' teklifi ile iki kez gönderdi. Rus teklifine Hanın verdiği cevap ise: "Atalarımızın topraklarını geri verin, tüm Rus kaleleri yok edilsin, bozkırda cezalandırıcı bölüklerin talan ve zorbalığı durdurulsun" (Asfendiyarov 1998: 164-165) şeklinde olmuştur. Bunun üzerine, Çarlık hükümeti, ona albay rütbesine denk idari unvan verip Abla Hanın torunlarına miras olarak tevdi edilen yerleri (kışlak, yaylak) tekrar vermeyi vaat etmiştir. Kenesari, Çarlık Hükümeti'nin belirli bir süre zarfında siyasi emellerini göz önünde tutarak verdiği toprak vaadine de itibar etmemiştir.

Kenesari'yla görüşmeye gelenlerden teğmen Gern bağımsızlık hareketini küçümsemek amacıyla Kenesari'nin köylerinde oradan buradan kaçan, suçlu tiplerin bulunduğunu, halkının ise çok fakir görünümü ve silahlarının çok az olduğunu yazmaktadır (Asfendiyarov 1998: 165). Bu tespitler, Rusların görüşme sırasında bile düşmanın askeri ve mühimmat durumunu detaylıca incelemeyi elden bırakmadığının bir göstergesidir.

İmparator I. Nikolay, 1843'te Kenesari üzerine saldırı düzenlemiştir. 1845 yılının Temmuz ayında Kenesari'ya bağlı olan toprakların tam ortasına Rus birliklerini göndererek, İrgiz ve Turgay adlı surlara saldırmıştır. Rus birlikleri, sonbaharda kendine tabi olan sultanlarla birlikte Kenesari'ya karşı büyük bir askeri harekete girişmiştir. Kenesari'ya karşı Obruçev başkanlığında büyük ordu sevk edilmişse de bu ordunun saldırıları sonuç vermemiştir. Bunun nedeni, Rus ordusunun bozkırda Kenesari'yı takip ederken gıda, ulaşım vs. gibi hususlarda büyük maddi kayba uğruyor olmasıydı. Ruslar, kırılan deve ve koyun, kaybedilen azık vs. hepsini Kazaklardan toplamıştı. Bir de Kazak isyancıları vatan topraklarını iyi bildikleri için kolay manevra yapabiliyorlardı. Her yerde onları önceden uyan ajanları bulunuyordu. Bu sebepler yüzünden istediklerini elde edemeyen Ruslar daha etkili bir yöntemle başvurdu ve İrgiz ve Turgay nehirlerinde Ural ve Orenburg savunma hattını kurdular. Rusların büyük taarruzu ile savunma hatları daralan Kenesari dayanamayarak Sır-Derya havzasına Akmesicid'e çekildi.

Kenesari'nin Yedisu'ya Çekilmesi

Durmaksızın devam eden savaşta Çarlığın cezalandırma hareketinden kurtulan Kenesari, 1845 yılında Kırgızlara sınır olan Ulu Cüz Kazaklarının topraklarına gelmiştir. Bu dönemde, Rus Çarlığı isyan hareketlerine karşı "İsyan

hareketlerine katılanların tamamını Kazak bozkırlarından sürüp çıkarma” (Sbornik Dokumentov i Materialov 1998: 165).

şeklindeki stratejisini uygulamaya geçirmiştir. Doğrudan kısıtılmaya çalışılan Kenesarı kendi birlikleri ve tabi olan sultanlarla Turgay bozkırlarından Yedisu ve Çu taraflarına göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Rus hükümeti Kenesarı'nın Yedisu'ya gelişini engellemek amacıyla, yerli halkın ve hayvanların sayımı yapılacak bahanesiyle bölgeye General Vişnevskiy'in komutası altında topla donatılmış çok sayıda asker göndermiştir. Buna karşılık Kenesarı Yedisu bölgesinde Ulu Cüz Kazakları ve Kırgızları bir araya toplayarak Hokand Hanlığı'na ve Rus Çarlığı'na karşı mücadele etmeye devam etmiştir (Dcamgerçinov 1945: 119). Kenesarı 1845 Ağustos ayında Hokand kalelerine saldırıda bulundu. Hatta Orenburg idari bölgesinde yaşayan Kazaklara bile zekat toplamaya adam gönderdi (Omsk Bölgesi Devlet Arşivi F.366: 9; Bekmahanov 1992: 309).

Aynı zamanda Kenesarı, 1845 yılının sonbaharında bir mektupla Kırgızlara kendi temsilcilerini gönderdi. Kenesarı'nın bu mektubunda, Kırgızları vergi ödemeye ve kendini Han olarak tanıma şartı koyduğunu gösterir satırlar mevcuttu (Dcamgerçinov 1959: 104; Kenensarin 1992: 17). Fakat Kuzey Kırgızistan'da bu dönemde Ormon Hanı (1792–1853) han olarak tanıdıklarından Hokand Hanlığı'nın üstünlüğü formalite şeklinde kalmıştır. Bunun için Kırgızlar bağımsızlıklarını korumak amacıyla, Kazak sultanına “eğer biz bağımsız olarak Kırgız Hanlığı'nı muhafaza edersek Kenesarı'ya yardım ederiz” diye cevap vermişlerdir (Kenensarıyev 1997: 56-67). Fakat Kazak sultanlarının büyük bir kısmı Rusya'ya tabi olduklarından Kenesarı bunu kabul etmemiştir. Kenesarı'nın bu topraklarda Ormon Han'ın yönetiminde toparlanan yeni Kırgız oluşumunun siyasi ve diplomatik anlamını tam olarak telakki edemediği anlaşılmaktadır.

Kenesarı'nın Tanrı-Dağı Kırgızlarını ve Büyük Cüz'ün bir kısmını itaat altına alma, kışı Çu nehrinde, yazı Üç-Almatı'da geçirme amacı gittikçe erimekteydi. Kırgızlardan olumsuz cevap alınca umutları azalan Han Kenesarı, Kırgız kanı dökmek için Çin'e doğru göç etti. İli nehrinin yukarısına doğru kalabalık ahali ile Çin'in topraklarına girdi ve Uygan-Tas adlı yerde durdu. Buradan Kulca valisi vasıtasıyla Çin Hükümetine Hodaymendi Sarcan Sultan'ı, Çuktar Baktıbay biyi ve Suydak Hocayı elçi olarak “topraklarınızda yaşamaya izin istiyoruz” diye gönderdi. Rusya ile ilişkilerini bozmak istemeyen Çin'in cevabı olumsuz oldu (Omsk Bölgesi Devlet Arşivi F.366: 102-121). Kırgızlara bir daha mektup gönderildi. Ama Kenesarı istediği cevabı alamayınca, 1845 yılında kenesarı Kırgızların üzerine saldırılar yaptı (Soltonoyev 1993: 4-12). Kenesarı Han, ortak düşman Rus karşısında birleşmesi gerektiğini Kırgızlara yeteri kadar anlatamadı. Tarihçi A. Z.V.Togan birleşme konusunu: “Yalnız Yedisu Kırgız (Kara-Kırgız) urukları, bir taraftan Kine Sarının yükselmesini istemeyen Khokandlıların ve diğer

taraftan da bazı Kazanlı tüccarlar (mesela Feyzullah Seyfullin ve Alim Yakubov'lar) vasıtasıyla Rusların teşvikatına kapılarak Kine Sarının büyük babası Abılay Han ile olan hesaplarını hatırladılar ve itaat etmediler” (Togan 1981: 316), diye ele almıştır. Togan'ın tespiti doğrudur. Çünkü, Kazaklar ve Kırgızların aralarındaki basit çarpışmalar daha da kötüye gitsin diye Rus Kozak yüzbaşısı Nyuhalov, Kırgız hanına ve boy beylerine: B. Bekmuratov'a, Acıbay Şerali'ye, Cangaraç Eşkocin'e ve Ormon Han'a özel olarak mektup göndermiştir. Mektupta Kenesari Kasımov'u Rus İmparatorluğu'nun düşmanı olarak göstermekte ve onu öldürmeyi teklif etmiştir (Saparaliyev 1999: 97-99).

Bazı durumlarda mantıklı düşünmek yerine hemen duygularına kapılarak sinirlenmesi, Kenesari'nin hata yaparak Kırgızları suçlu suçsuz ayırt etmeden cezalandırmasına sebep oluyordu. On sene süren (1837–1847) Ruslara karşı amansız ve eşit olmayan bağımsızlık savaşında Yedisu'ya çekilen Kenesari Han sınırlarına teslim oldu ve Kırgızlar'dan uygun cevap alamayınca acımasız baskınlar düzenledi. Kenesari ve Nevruzbay'ın 1840'lı yıllarda Kuzey Kırgızistan'a karşı düzenledikleri saldırılar ne yazık ki Kenesari'nin ölümü ile sona ermiştir. Rus Savaş Bakanı A. İ. Çernışev'in belirttiğine göre “Kenesari'nin ölümünü duyan Rusya derin bir oh çekmiştir” (Omsk Bölgesi Devlet Arşivi F.366: 25). Neticede Omsk Valisi P. D. Gorçakov kendisini 10 senedir rahatsız eden probleminden, birbirine karşı kışkırtılan Türk halkları, yani Kırgız–Kazak mücadelesi sayesinde kurtulmuştur.

Sonuç

Kenesari Han'ın verdiği bağımsızlık mücadelesi onun ölümüyle sona erdi. Yenilginin esas sebebi, Rusya'nın donanımlı ve savaş tecrübesi olan düzenli ordusu ile Kazak birliklerinin güç dengelerinin eşitsizliğiydi. Ruslara karşı galip geldikleri 1841–1845 yılları arası dönemde bile Kenesari'nin topladığı savaşçıların sayısı ancak 20 bine ulaşabilmişti (Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi, F.374: 203).

Tarihçi B.Hayit, Han Kenesari'nin bu acı sonunu: “Rusya'nın amansız düşmanı, bozkırda bağımsızlık savaşının sembolü Kenesari hayatını hasmının elinde değil, bilakis din kardeşleri ve ırkdaşlarının elinde kaybetti” (Hayit 1981: 185-186) diye dile getirmiştir. Şair Nişanbay, Kenesari'nin ölümünün, Asya kapılarının anahtarlarının Rusların eline geçmesine sebep olduğunu elemli bir şekilde terennüm etmiştir (Sereda 1871: 690).

Kazak tarihçilerine göre, Kenesari'nin kafası Kırgız manapları¹⁵ tarafından Vali Gorçakov'a takdim edilmiştir. Söylentilere bakılırsa Kazakların son hanının kafatası San- Petersburg'daki nadir eşya koleksiyonu müzesinde bulunmakta ve tüm isteklere rağmen Rus hükümeti Kenesari'nin kafatasını geri vermemektedir. Fakat bugüne kadar bu söylenti tam olarak araştırılmamıştır.

Tarihçilerin görevi her dönemin tarihte kalan izlerini, kişilerin hizmetlerini abartmadan, yok saymadan, her yönüyle ve objektif olarak vermektir. Kenesari'nin bazı hareket ve davranışlarında hataları olmuştur. Bu hatalar özellikle Kırgızlarla olan savaşta açıkça ortaya çıkmıştır. Fakat tüm bunlar, Kazak halkının bağımsızlık hareketine gölge düşüremeyecek kadar ikincil hususlardır. Han Kenesari'nin amacı, ülkesinin toprak bütünlüğünü korumak ve Kazak halkını Rusların zulmünden kurtarmaktı. Onun isyanı, Kazakistan'da Rus sömürge politikasını engelleyen ciddi bir faktör olmuştur. Kenesari Kasımoğlu'nun hareketlerinde çaresizlik ve imkansızlık yerine mertlik ve cesaret gibi özellikler bulunmaktadır. Rus sömürgecilerine karşı verdiği milli bağımsızlık savaşındaki hiçbir çaba ve üzüntüsü boşuna değildi. Kazak halkının bu zor anında Kenesari devlet adamı, diplomat ve başkomutan olarak düşmanına karşı şerefle karşı durmayı başardı. Bukeyhanov'un belirttiği gibi, Kenesari'nin şanı halk destanlarında çok popüler olan dedesi Ablay Hanı bile geçmiştir. Kenesari halkın hafızasında yiğitlik, gurur ve onur timsali ile çok saygın birisi olarak kaldı. Bundan dolayı da Sovyet ideologları onu halkın hafızasından, vicdanından ve düşüncesinden silmek istediler. Ancak Kenesari Han, Kazak halkının milli kahramanı, bağımsızlık sembolü ve sömürgecilere karşı isyanın lideri olarak tarihe adını yazdırdı.

Açıklamalar

1. Ablay (1713-1781) Kazakların meşhur hanı. Gerçek ismi Abulmansur. Kazak tarihinde politikacı, diplomat ve yetenekli komutan olarak iz bırakmıştır.
2. Stanitsa- Rus Kozaklarının büyük köyü.
3. Ruslar ilk başlarda Kırgız ile Kazakları karıştırıyorlardı. Kırgızları- Kara Kırgız, Kazakları ise Kırgız, Kaysak biliyorlardı. Metinde Kırgız adı geçen belgelerde aslında Kazaklar kastedilmektedir.
4. Kazaklar Büyük, Orta ve Küçük Cüz'lerden (Ruslar "Orda" ismini de vermişler) oluşmaktadır. Cüz, bölge ve boy birleşmesidir ve XVI. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkmıştır. Cüz'ler veya Hanlıklar boylara, boylar uruklara bölünür. Cüzler Hanın oğulları tarafından yönetiliyordu.
5. "Sibirya Kırgızları (Kazakları) hakkında Tüzük" -1822 yılında M. M. Speranski'nin bu tüzüğü Kazak bozkırlarına seçim sistemini getirmiştir. Tüzük, Kazakların boy içindeki yargılama hukukunu da imparatorluğun yargılama usulüne devretmiştir. Bu düzenlemelerle Çarlık, sömürü idaresini sağlamlaştırmak için bütün noktaları kontrolü altına almıştır. 1822 yılındaki reformların anlamı 1731 yılında Küçük Cüz'ün Rus Çarlığı'na katıldığı dönemden itibaren başlayarak hareketi sonuçlandırmak ve uçsuz bucaksız Kazak bozkırlarının hakimiyetini ele almaktır.
6. Okrug-bölge
7. Volost-nahiye
8. Ağa Sultan Okrug yönetiminin başına getirilmiştir. Üç yılda bir seçilirdi. Görevi okrugdaki güvenliği sağlamaktır. İki Rus ve iki Kazak yardımcısı bulunmaktaydı.

Bunun dışında iki yüz veya üç yüze yakın Kazak milisleri bulunmaktaydı. Fakat Ağa Sultan Rus bölge başkanına bağlıydı.

9. Verst- eski Rusya'da 1,06 km anlamına gelmekteydi.
10. 1823'te Rusya'ya savaş ilan etmiş ve sonraları Kenesari ile birlikte savaşmıştır.
11. Slav ırkından olan Rus Kazakları. Ruslar Slavca 'Kazak' kelimesini hem Kazak hem Kozak olarak yazarlardı. Batı Avrupa literatüründe ise Rus Kazakları Kozaklar olarak zikredilir.
12. Casaullar- Han, sultan, biy, bey ve diğer yöneticilerin emirlerini yerine getiren milislere verilen ad.
13. Biyler- normal hayatta biyeler boyların yargı fonksiyonunu yerine getirmekteydiler. Adalet gelenek ve şeriata göre yapılmaktaydı.
14. Burada önemli bir hususu dile getirmek yerinde olur. Çünkü bazı tarihçilerin halen devam etmekte olan düşüncesine göre; Kenesari'nın dedesi Ablay Hanın problemleri kılıç yerine diplomatik yol ile çözmeyi tercih ettiği, torunu Kenesari Han'ın ise barbar gibi silahlı yolu seçtiği eleştirisi yaygındır. Fakat bir başka gerçek de şudur ki; Kenesari Hanın diplomatik yolları seçmediği, en azından denemediği söylenemez. Hokand yardımı yanaşmamıştı. Çünkü bahsettiğimiz dönemde Hokand'da iktidar değişimi olup Kıpçaklar hâkimiyeti ele geçirdiği ve saraydaki karışıklıklar sırasında Taşkent'te bir araya gelip Ruslara karşı birlik oluşturma düşüncesine sahip olan Kenesari'nın ağabeyleri Esengeldi, Sarcan ve babası Kasım Han, Hokand Hanlığı'na rehin düşmüşlerdir. Kuşbeyinin buyruğu ile Kenesari'nın ağabeyleri Esengeldi, Sarcan ve 18 askeeri ortadan kaldırılmış ve babaları Kasım Han ayrıca öldürülmüştür. Kenesari'nın kendi de yanındaki adamları ile esir düşmüş fakat kaçarak kurtulmayı başarmıştır. Bu hareket sırasında Hokand Hanlığı'nın hareketlerinden rahatsız olan Kırgızlardan 635 aile, Kenesari'ya desteklemiştir. Tutsaklıktan kurtulduktan sonra Kenesari, Hokand Hanlığı'na düşman olmuştur. Kenesari Kasımoğlu kuzeyde Çarlık birliklerine, güneyde Hokand yöneticilerine karşı iki cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Kenesari, Hokand Hanlığı'ndan destek arama politikasından vazgeçmiştir.
15. Manap-XVIII-XIX. yüzyılda Kırgızlar arasında sosyal yapı içinde etkin rol oynayan, belirli boylara mensup olan ya da askeri güçleriyle bu unvanı kazanan idarecilere verilen idari bir derecedir.

Kaynaklar

- Asfendiyarov, Sandjar (1998). *İstoriya Kazahstana (s Drevneysih Vremen)*. Almatı: Sanat Yay.
- Bababekov, H. N (1990). "Orusiyaya Orta Aziyanı Basıp Alganbı?" *Kırgızistan Madaniyatı Gazetesi*, № 49:10-12.
- Bekmahanov, E. B (1992). *Kazahstan v 20-40-e Godı XIX. Veka*. Alma-Ata: Kazak Üniversitesi Yay.
- Cakıpbekov, Canıbek (1995). *Kırgız İstoriografyasının Ayrım Meseleleri (XIX k)*. Bişkek: Dastan Yay.

- Cirençin, K.A (1996). *Politiçeskoe Razvitie Kazahstana v XIX v Naçale XX Vekov*. Almatı: Kazak Universiteti Yay.
- Dcamgerçinov, B.C (1945). “*Kirgızı v Epohu Ormon Hana (iz İstorii Feodalno-Rodovih Voyn Kirgizov v XIX veke)*”. Frunze: Trudı İYALİ KirFAN SSR Yay.
- _____ (1959). *Dobrovolnoe Vhocdenie Kirgizii v Sostav Rossii*. Moskva: Nauka Yay.
- Dobromislov, A.İ (1902). *Turgayskaya Oblast. İstoriçeskiy Oçerk*. Tver: SPb Yay.
- Esenberlin, İlyas (1978). *Köçmөndör*. Moskva: Sovyetskiy Pisatel Yay.
- Hayit, Baymirza (1975). *Türkistan Rusya ile Çin arasında*. çev. Abdülkadir Sadak, Ankara: Otağ Yay.
- Kasimbayev, J (2002). *Posledniy Pohod Hana Kenesarı i Ego Gibel*. Almatı: Ana Tili Yay.
- Kenensariyev, T (1997). *Kirgızstandın Orusiyaga Karatalışı*. Bişkek: Kirgızstan Yay.
- Kenensarin, A (1992). *Sultanı Kenesarı i Sızdık*. Alma-Ata: Jalın Yay.
- Saparaliyev, Döölötbek (1999). *Etnopolitiçeskaya İstoriya Oşa i Ego Okrestnostey s XVIII do Seredinı XIX Veka*. Bişkek: İlim Yay.
- Saray, Mehmet (1993). *Kazak Türkleri Tarihi, Kazakların Uyanışı*. İstanbul: Nesil Matb ve Yay.
- Soltonoev, Belek (1993). *Kızıl Kirgız Tarihi*. Bişkek: Uçkun Yay.
- Şoinbaev, İ (1982). *Dobrovolnoe Vhocdenie Kazahskih Zemel v Sostav Rossii*. Alma-Ata: Kazahstan Yay.
- Togan, A.Z.V (1981). *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. İstanbul: Aksiseda Matb.
- Usonbaev, Kuşbek (1999). *Ormon Han*. Bişkek: Fond Razvitiya Grajdán Yay.
- Valihanov, Ç (1904). *Çokan Valihanovdun Çıgarmaları*. Sank-Petersburg: Zap. Imperatorskogo Russkogo Geografıçeskogo Obşestvo po Otdeleniyu. Etnogr. Yay.
- Zimanov, S.Z (1960). *Politiçeskiy Stroy Kazahstana v Kontse XVIII veka i Pervoy Polovine XIX veka*. Alma-Ata: Nauka Kaz. SSR.

The Kazakh National Struggle for Independence against the Russians under the Leadership of Kenesari Khan (1837-1847)

Tamara Ölçekçi*

Abstract: The Russian progress towards Turkestan from the first quarter of the 19th century on is the result of long and progressive plans. The introduction of Russian trade colonies into the region was followed by military preparations for occupation. This Russian policy of occupying Turkestan and enforcing the Russian model of administration over the Kazakh steppes as well as the removal of the Kazakh Khanate led to the growth of dissatisfaction among the local people against the Russian colonizers. This study aims to analyze the Kazakh war for independence under the leadership of Kenesari Khan against Tsarist Russia. Kenesari's policies, reforms and struggle for his country and his revolt against Russia are examined. The background of Russian policies to eliminate Kenesari is also given in the study.

Key Words: Turkestan; Kazakh; Great, Middle and Little Jüz, Tsarist Russia, Kenesari Khan, Khanate Of Hokand.

*Managment of State archives / ANKARA
tamaraolcekci@gmail.com

Национально-освободительная борьба казахского народа против России под предводительством Кенесары Касымова (1837-1847)

Тамара Олчекчи*

Резюме: Проникновение царской России в Туркестан начиная с первой четверти XIX века является результатом длительного и постепенного плана. После проникновения в регион торговых колонистов были начаты военные приготовления. Именно в этот период политика русского царизма завоевания Туркестана, введение российской административной структуры в казахские степи и упразднение Казахского ханства стало причиной нарастания недовольства коренного населения против русских эксплуататоров. Это работа ставит целью исследование войны за независимость казахского народа под руководством хана Кенесары против царской России, восстания Кенесары против русских, его политики, проведенных им реформы и мероприятий на благо родины. Кроме того, сделана попытка показа закулисного плана российской политики, направленной на ликвидацию Кенесары.

Ключевые Слова: Туркестан, Казах, Старший, Средний И Младший Жузы, Русский Царизм, Хан Кенесары, Кокандское Ханство.

* Главное управление государственными архивами при Премьер-министерстве / Анкара
tamaraolcekci@gmail.com